

ASPECTE DIN ACTIVITATEA GĂRZILOR NAȚIONALE DIN BIHOR (1918–1919)

MIHAI GEORGIȚĂ*

ASPECT FROM THE ACTIVITY OF THE NATIONAL GUARDS FROM BIHOR COUNTY

ABSTRACT: *After the disruption of the Austro-Hungarian monarchy, at the end of October 1918, in order that anarchy can not be installed, there were established on the territory of Transylvania, Banat, Crisana and Maramures Central National Councils of Romanians, Saxons, Hungarians and Swabians which had a central, political and administrative role and similar institutions at county, urban and communal level. Because there was a need for institutions as well to maintain public order, there were set up National Guards on the same administrative, central, county and local structure, which was subordinated to the National Councils, to whom they brought oath. After the establishment of National Councils at the level of Bihor County, it started an action to be set up national guards. There were set up National Guards in the most important places from Bihor County until mid-November and were constituted in the most part by soldiers coming from the front or veterans. They were paid by the State and received necessary equipment due to National Councils. Because Bihor remained outside the demarcation line established by the Allies and was in conflict with the Hungarian authorities, the Romanian National Guards, although poorly equipped, had an important role in the defense of Romanian interests, especially after the decision taken at Alba Iulia, on December 1st, 1918.*

KEYWORDS: Bihor Caunty, national guards, National Councils, Hungarian authorities, Alba Iulia.

REZUMAT: *După dezmembrarea monarhiei Austro-Ungare la sfârșitul lunii octombrie 1918, pentru a nu se instala anarhia, s-au înființat pe teritoriul Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului Consilii Naționale Central ale Românilor. Sașilor, Ungurilor și Șvabilor, care dețineau un rol politico-administrativ central, care aveau organe similar la nivel județean, orășenesc și communal. Deoarece era nevoie și de instituții care să mențină ordinea publică s-au înființat gărzii naționale pe aceeași structură administrativă, centrală, județeană și locală, care se afla în subordinea Consiliilor Naționale, față de care depuneau și jurământ. Imediat după constituirea consiliilor naționale la Nivelul județului Bihor s-a deamarat acțiunea de înființare a gărzilor naționale bihorene. În cele mai importante localități bihorene s-au constituit până la mijlocul lunii noiembrie și erau formate în cea mai mare parte din soldații veniți de pe front s-au veterani. Primeau o soldă din partea statului și erau echipate prin grija Consiliilor Naționale. Fiindcă Bihorul rămăsese în afara linie de demarcație stabilită de Aliați și devenise o zonă de conflict cu autoritățile maghiare, gărzile naționale române, deși erau prost dotate, au jucat un rol important în apărarea intereselor românești, mai ales după hotărârea luată la Alba Iulia în 1 decembrie 1918.*

CUVINTE-CHEIE: județul Bihor; gărzii naționale; consilii naționale; autoritățile maghiare; Alba Iulia.

În ziua de 30 octombrie 1918, când România reintră în război de partea Antantei împotriva Puterilor Centrale, din care făcea parte și defuncta Monarhie austro-ungară, la Budapesta ia ființă Consiliul Național Român Central. Chiar de a doua zi, când Consiliul se proclamă oficial, mișcările revoluționare care înzbucniseră în tot cuprinsul Austro-Ungaria în cursul lunii octombrie, s-au aprins

---

* Doctor în istorie; șef Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Bihor; email: misu_arhive@yahoo.com

și în rândul populației românești din Transilvania¹. Consiliul național român central, care-și va muta sediul din 2 noiembrie la Arad, în baza dreptului de autodeterminare, avea menirea unui guvern care să conducă destinele națiunii române din Transilvania pentru îndeplinirea idealurilor sale de eliberare și unitate națională, dar și pentru progres social și economic, pe fondul descompunerii vechii administrații austro-ungare², vizibilă încă din vara anului 1918³. *Apelul consiliului Național Român* din 2 noiembrie către populație, trasează drepturile generale și fundamentale, precum și îndatoririle de a organiza și apăra noua ordine democratică, în acest sens, și soldații români sunt chemați să intre în Sfatul militar național român (Garda națională Română), supus numai Consiliului Național Român. La apelurile sfaturilor militare din Timișoara și Arad tinerii erau chemați să se înroleze în legiunea națională română sau sfaturile militare, pentru împlinirea scopurilor sfinte românești. Locuința președintelui Ștefan Cicio Pop din Arad, care era sediul Consiliului Național Român Central, devine și comandamentul general al formațiunilor militare. Dacă prin *Apelul Consiliului Național Român* către națiune română se aducea la conștiința acesteia despre constituirea „guvernului românesc” din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș și se făcea cunoscut public *preluarea imperiului* asupra teritoriilor locuite de români de către acest guvern-de fapt primul românesc din istoria acestei provincii-apelul sfatului militar avea semnificația înființării celei dintâi armate românești din aceleași teritorii, formată din soldați români, sub comandă românească⁴.

După modelul și la îndemnul Consiliului Național Român Central, în toate județele și localitățile din Transilvania, s-au înființat, în prima jumătate a lunii noiembrie la nivel local, consilii județene și locale, cunoscute și sub denumirea de sfaturi, care trebuiau să preia gestionarea administrației locale. Prin manifestul intitulat *Către națiunea română*, dat publicității la 6 noiembrie, CNRC invocă cu o temeinică argumentare de ordin istoric, demografic și politic dreptul românilor transilvăneni la autodeterminare politică, precum și necesitatea imperioasă a constituirii gărzilor naționale, organizații populare de apărare a intereselor naționale ale românilor și națiunilor conlocuitoare. Astfel, sunt chemați fiii națiuni române din Transilvania să se înroleze în Garda Națională Română pentru a contribui la menținerea ordinii, iar fiecare soldat român, dezlegat de acum de jurământul față de împărat, era liber să intre în Sfatul Militar Național Român (așa cum mai era denumită garda națională) să poarte tricolorul-simbolul mândru al suveranității sale naționale-fiind supus numai Consiliului Național Român⁵. În aceeași comitetul executiv al Consiliului militar român din Timișoara se adresează cu un apel către populație, cerându-i să se constituie fără amânare în gărzi naționale, înrolându-se de bunăvoie atât soldații înțoși de pe front, cât și alți cetățeni români, gărzi care toate vor sta la dispoziția CNR cu sediul la Arad, cu precizarea că după constituirea celor la nivel de județ, urmau să se constituie la nivel de cercuri și de sate⁶.

Întrucât populația a fost foarte receptivă la astfel de apeluri, se impunea instituționalizarea acestui organism popular și elaborarea unui regulament care să imprime o structură organizatorică unitară tuturor formațiunilor militare înarmate din Transilvania. Astfel, pe 7 noiembrie s-a reorganizat la Arad comanda gărzii naționale a comitatului în baza statutului elaborat și aprobat de Consiliul Național Român Central de la Arad. Acest statut a devenit obligatoriu pentru toate comandamentele gărzilor române comitatense și era format din 8 puncte. Primul stipula rolul gărzilor în susținerea ordinii publice. Apoi se prevedeau principiile de organizare, funcționare și atribuțiile gărzilor naționale. Ele se constituiau în temeiul principiului teritorial administrativ al comitatelor din Transilvania în ordine ierarhică: gardă națională comitatensă, cercuri pretoriale (în plase).secțiuni ale gărzii naționale comitatense, gardă națională comunală. Organizarea se făcea sub directă îndrumare a consiliilor naționale pe aceeași cale

¹ Detalii la Unc, Deac 1979, p. 15–18; Marinescu 2013, p. 33–34; Pascu 1983, p. 86–88.

² Pascu 1983, p. 91.

³ Desăvârșirea 1968, p. 353–354; Faur 1992, p. 72–73.

⁴ Pascu 1983, p. 93–94.

⁵ Marinescu 2013, p. 34–35.

⁶ Unc, Deac 1979, p. 46–47.

ierarhică. Un punct distinct este rezervat gărzilor rurale. Din motive financiare acestea nu trebuiau să depășească 5% din numărul locuitorilor fiecărei comune, fiind recrutați, sub jurământ, pe bază de voluntariat, din rândul celor care se bucurau de cea mai mare încredere, soldații și subofițerii având întâietate. Aceste gărzii comunale trebuiau să fie conduse de câte un ofițer sau subofițer, iar plata fiecărui gardist trebuia să fie de 20 de coroane pe zi și a ofițerului de câte 30 coroane pe zi. Vestimentația putea fi atât militară, cât și civilă, cu condiția să poarte o banderolă tricoloră pe brațul stâng, având inscripția Garda națională română. Puteau, de asemenea, să fie admiși în rândul acestei instituții și cetățeni de origine etnică străină, cu condiția să depună jurământ prescris. Comanda se făcea ierarhic până la nivel de comitat, iar garda comitatensă informa și primea ordine de la CNRC Arad. Acest regulament (statut) s-a publicat în 8 noiembrie în Ziarul Românul din Arad și a fost repede însușit de către toți factorii decizionali și implicați în organizarea gărzilor, astfel încât, începând de acum, s-a demarat cu reorganizare la nivelul comitatelor organizarea gărzilor naționale⁷.

Născute din nevoia de protejare a drepturilor revendicate de români prin CNCR, a apărării ținuturilor românești în contextul retragerii trupelor germane prin Transilvania, dar și pentru asigurarea ordinii publice, gărzile naționale s-au format pentru început din bărbații valizi care mai rămăseseră în satele românești și din ostașii români care atunci se aflaseră înrolați în diferite garnizoane din Transilvania. Mai apoi, Consiliul Național Român Central a demarat o acțiune de organizare a unităților militare românești care staționau în diferite garnizoane din Ungaria, Austria, Cehia și Slovacia. Guvernul de la Budapesta a cerut soldaților români să jure credință statului maghiar nou format, dar pe 13 noiembrie 1918, forțat de evoluția evenimentelor, Ministerul de Război Maghiar a comunicat că militarii români depun jurământ numai față de Consiliul Național Român. Deoarece regimul maghiar încerca să forțeze pe ostașii români să depună jurământ sub drapel maghiar, CNCR a adresat primele apeluri către românii din fostele regimente cezaro-crăiești, cerându-le să se constituie în organisme naționale proprii. Așadar, s-a făcut apel ca aceștia să nu se lase seduși, ci să depună jurământ numai Consiliului Național Român, iar în toate garnizoanele unde se aflau trupe românești să se constituie în Senate militare române, să se organizeze sub conducerea ofițerilor români în formațiuni cu drapel român⁸.

Formarea gărzilor naționale, numite uneori și legiuni, a reprezentat un obiectiv fundamental în mișcarea de eliberare și unitate națională a românilor din Transilvania. Constituite, de regulă, la nivel local, simultan uneori cu consiliile naționale, aveau ca scop principal apărarea și prezervarea drepturilor câștigate în urma hotărârilor CNRC și a consiliilor județene. În cadrul fiecărui fost comitat, comandamentul din orașul de reședință, era totodată și comandamentul suprem la nivelul județului, fiindu-i supuse așa-numitele secțiuni. Potrivit indicațiilor CNRC secțiile erau obligate a înființa în fiecare comună cu majoritate românească câte o gardă națională. Membri gărzilor naționale erau recrutați pe bază de voluntariat în primul rând dintre soldații și ofițerii români din fosta armată austro-ungară, dar și dintre civili, mai ales tineri, din toate straturile sociale, de cea mai mare încredere și capabili să poarte armă. Aceștia depuneau jurământ prescris în fața consiliilor naționale. Gărzile naționale locale erau întreținute de către consiliile naționale locale prin contribuții benevole sau prin dări proporționale, dar cele mai multe funcționau fără remunerație⁹.

La festivitatea de înființare a Consiliului Gărzii Naționale din 11 noiembrie, cu denumirea *Comanda supremă a gărzilor naționale române din ungaria și Transilvania*, Ștefan Cicio Pop ca reprezentant al CNRC, în cuvântare sa, arată rosturile deosebit de importante ale gărzilor naționale, pe lângă restabilirea și menținerea ordinii publice, membri acestora trebuiau să convingă populația românească să se abțină de la răzbunare după secole de umilințe, să fie demnă de libertățile și drepturile câștigate și

⁷ Unc, Deac 1979, p. 50-52.

⁸ Unc, Deac 1979, p. 22-26.

⁹ Marinescu 2013, p. 36; Detalii despre componența, funcționare și organizarea gărzilor din Transilvania la Arimia 1968, p. 154-161.

să comunice locuitorilor că fiecărui gospodar i se va împărți pământ, pentru a se bucura de roadele sale¹⁰. Așadar, aveau și un rol propagandistic, pe care-l vor utiliza mai ales în scopul organizării și desfășurării marii adunări naționale de la Alba Iulia¹¹. În 12 noiembrie, prin ordinul de zi nr. 1 al CNRC din Arad este numit comandant al tuturor gărzilor naționale române din ungaria și Transilvania, maiorul Alexandru Vlad, mutându-se astfel comanda de la Timișoara la Arad¹².

Demn de remarcat este faptul că Bihor va fi printre primele județe în care se vor constitui consilii naționale județene și gărzi naționale. Aceasta se datorează probabil faptului că Aradul, ca centru al CNRC și al Comandamentului militar, se afla în proximitate și a fost primul care va înființa consilii naționale locale și gărzii naționale, dar în mod cert deoarece Aurel Lazăr era membru al CNRC din Arad și astfel era la curent cu toate hotărârile acestui for suprem.

Astfel, la 3 noiembrie a luat ființă Consiliul Național Român din Oradea și Bihor¹³. Însă chiar în ședința de constituire a acestui consiliu, Aurel Lazăr, pune problema necesității înființării unui Consiliu Militar Român pentru Oradea și Bihor, care să fie subordonat CNR și să fie alcătuit din ofițeri români prezenți la ședință (Nicolae Popovici medic de regiment, Dimitrie Bodor proto-medic militar, Coriolan Grădinariu, Cornel Neș, Petre Erdeli-locotenent, Grigore Egri sublocotenent, Sever Andru și Alex Hașaș stegari) și din cei care vor sosi de pe front. De asemenea s-a hotărât să se ia contact cu Consiliul Militar Român din Timișoara (forul suprem la acea dată) pentru a lucra uniform¹⁴. Așadar, a luat ființă odată cu constituirea CNR Bihor, îndeplinind rolul unui organism militar al acestuia și încă înainte cu 3 zile de publicarea manifestului *Către națiune română*, în care se pune mai aplicat problema generalizării, la nivelul întregii Transilvanii, a instituției gărzilor naționale.

În 4 noiembrie Aurel Lazăr aduce la cunoștință Consiliului național maghiar din Oradea și Bihor, în ședința comună, faptul că s-a înființat Garda națională română la nivelul județului, căzând de acord în primă fază asupra faptului ca cele două gărzi naționale să fie subordonate Consiliilor naționale proprii și să colaboreze în interes comun, iar plata să fie efectuată de către caseria comitatensă¹⁵. Din raportul ședinței CNR Bihor care a avut loc în 5 noiembrie aflăm că la conducerea Gărzii naționale din Bihor fusese numit căpitanul Emil Herbai, fapt notificat vicecolonelului Cserey, comandantul orașului. Aici se precizează faptul următoarele: *Consiliul Militar Român se constituie din ofițeri și soldați români din Oradea și din comitatul Bihor. Acest consiliu depune jurământ în mâinile Consiliului Național Român și stă la dispoziția acestuia. În comunele locuite de români se va forma gardă națională română, sub comanda Consiliului Militar Român, care gardă va susține ordinea publică. Armamentul și solda acestei garde se va primi de la erariu, iar spesele necesare, până la lichidarea din partea erariului se anticipează din sumele încasate prin comitetele executive din comitat (ale CNR n.n.)*¹⁶. La 5 noiembrie Roman Ciorogariu, vicar ortodox al Oradei și membru al CNR Bihor, face apel la preoțime și învățători să se implice să sprijine nu doar comitele CNR locale, ci și organizarea gărzilor naționale¹⁷. Consiliul național român din Beiuș, cel mai activ consiliu cercual românesc, în primele zile ale lui noiembrie, printr-un *Apel* către locuitori anunță că pentru susținerea ordinii se vor forma din soldați români veniți de pe front, gărzi naționale, retribuite, care în vreme de noapte să grijească de ordine, de avutul fiecăruia și de sat, să urmeze strict ordinul dat de comanda gărzii¹⁸.

Sedința din 6 noiembrie este rezervată exclusiv pentru organizarea gărzilor naționale. Astfel, Aurel Lazăr președinte al Comitetului executiv al CNR Bihor informa că, după ce Consiliul a adunat

¹⁰ Unc, Deac 1979, p. 60–62, 200–202.

¹¹ Unc, Deac 1979, p. 161–163.

¹² Unc, Deac 1979, p. 62–63.

¹³ Faur 2018, p. 115–116.

¹⁴ Bihorul 1978, p. 117–122.

¹⁵ Bihorul 1978, p. 138–139.

¹⁶ Bihorul 1978, p. 142.

¹⁷ Bihorul 1978, p. 150.

¹⁸ Faur 2018, p. 121–122; Faur 2013, p. 53–55.

pe toți ofițerii români din Oradea, dar și pe cei care venind de pe front s-au prezentat benevol, a demarat organizarea gărzii naționale române din Bihor. Teritoriul județului care era locuit de români a fost împărțit în *raionuri*, pentru fiecare din acestea fiind repartizați câte 1–2 ofițeri. În total fiind 57 de ofițeri și subofițeri români care au fost desemnați pentru activitate de organizare în aceste cercuri sau raioane, iar pentru decontarea cheltuielilor de călătorie și organizare li s-a pus la dispoziție 20000 de coroane de la Comitetul executiv militar comitatens. Comandantul Consiliului militar român, căpitanul Emil de Herbay, trebuia să depună jurământul față de comitetul executiv al CNR Bihor, iar ofițerii și subofițerii care organizau garda trebuiau să depună jurământ față de comandant. La rândul lor gardiști trebuiau să depună jurământ față de ofițerii și subofițerii organizatori ai gardei. Jurământul suna astfel: *Eu jur că întru toate mă supun poruncilor Consiliului Național Român și al concrezuților lui și cu toată puterea mea voi servi trebuințelor poporului și a țării și voi servi pentru apărarea ordinii și a păcii și oriunde voi fi chemat, mă voi duce fără șovăire. Așa să-mi ajute Dumnezeu.* Tot în această ședință se anunță că la Beiuș și Vașcău s-au organizat deja gardi naționale. Dr. Nicolae Zigre, membru al Comitetului executiv al CNR, propune acum, probabil din dorința de a evita conflicte interetnice, ca aceste gardi, fie maghiare sau românești, să aibă rolul exclusiv de apărare a ordinii publice și să fie supuse unei comenzi unice¹⁹.

Trebuie menționat că într-o fază incipientă constituire gărzilor este rodul unor inițiative spontane de la nivel local. Pe măsură ce soseau soldații de pe front, populația din așezările rurale se agita, iar administrația veche se dovedea incompetentă în fața complexității situației nou create, s-au format gardi naționale provizorii, cu scopul de a asigura ordinea, de a apăra bunurile publice și private și de a aproviziona populația²⁰. Astfel, este cazul la Beiuș, unde cu câteva zile înainte de sosirea dispoziției de formarea a gărzilor naționale, se formase o gardă din 50 de persoane. De asemenea, la Ucriș, unde jandarmii se dovediseră incapabili să mențină ordinea, locuitorii fiindu-le ostili, ia ființă din inițiativa învățătorului Ioan Boțoc o gardă care să țină situația sub control, până la dispozițiile venite de la CNR Oradea²¹. Comandantul Herbei este invitat la ședința comuna din 9 noiembrie a Consiliului Național Român Bihor și a Consiliului Național Maghiar Bihor, unde s-a discutat modul de organizare a gărzilor la nivelul comitatului, dar nu se ia nici o hotărâre dacă să fie sub comandă unică și să fie organizată în regimente²².

Nevoile acestor gardi proaspăt constituite, reies din scrisoare adresată CNR Bihor de către garda națională a comunei românești Bedeu (azi în Ungaria). Fiind o comună pur românească, a fost formată o gardă din 29 gardiști, având în frunte pe comandantul Moroșan Dumitru. Aceasta nu avea nici regulament de organizare și nici nu era instruită. De aceea, se solicită CNR Bihor să-i sprijine în acest sens, dar și să le repartizeze arme la toți gardiști, muniție, îmbrăcăminte, cisme, banderole și fluieri. De asemenea, se arată că au depus jurământ toți gardiști, între care se află și câțiva soldați întorși de pe front, care aveau o stare materială bună, dar după organizarea au venit să se înscrie și soldați săraci tocmai sosiți de pe front. În aceste condiții, se cere instrucțiuni legate de jurământ, poate fi dezlegat de jurământ un gardist și primit altul în locul său sub jurământ²³. Dorința de a intra în gardi era motivată firește financiar.

În ședința din 12 noiembrie a Comitetului executiv al CNR Bihor se prezintă organizarea gărzii naționale române la nivel de comitat. La sugestia generalului francez d'Esperey, aflat în fruntea armatei aliate din Transilvania, care nu era mulțumit cu denumirea *Consiliul militar român*, se cere schimbarea cu denumirea comnda gardei naționale române din Oradea Mare și Bihor. Astfel, componența Biroului central al Gărzii era formată din comandantul Gărzii căpitan Seracin, conducătorii administrației, căpitan Emil Herbai și Munteanu, ajutorant, sublocotenent Damșa. Organizarea ierarhică era următoarea:

¹⁹ Bihorul 1978, p. 152–153, vezi și Porțeanu 1975, p. 225.

²⁰ Arimia 1968, p. 154.

²¹ Ștefănescu 1979, p. 796.

²² Bihorul 1978, p. 175–176.

²³ Bihorul 1978, p. 176–178.

comanda centrală; secție în fiecare cerc pretorial (pretură), sub conducerea a 1–2 ofițeri; subsecții în fiecare cerc notarial, sub conducerea unui ofițer, eventual subofițer; gardă rurală în fiecare comună românească, sub conducerea unui subofițer. Gardiștii vor fi remunerați în fiecare zi de serviciu cu 30 coroane, soldă din casa CNR Oradea. Existau 12 secții în cercurile preoriale și aveau următorii comandanți: cercul central Oradea, locotenent dr. Dem Mangra; cercul Aleșd, sublocotenent Titus Dolga; cercul Ceica locotenent Corbuțiu; cercul Beiuș, locotenent dr. I. Voștinari; cercul Vașcău locotenent Petru Popovici; cercul Tinca, locotenent Teodor Neș, cercul Beliu locotenent Paul Teochar; cercul Salonta, locotenent Bredan; cercul Cefa, locotenent Abrudan, cercul Mezocheresteș, locotenent Petca; cercul Sălard, locotenent Horvath; cercul Maghita, sublocotenent Gavril Bejan²⁴.

Cu ocazia acestei ședințe, așa cum se arată și în procesul-verbal, s-a luat jurământ față de stăpânirea românească. Prezent la aceste evenimente, Roman Ciorogariu, menționează în memoriile sale că după ce la 11 noiembrie CNRC a somat guvernul de la Budapesta să predea administrația comitatelor românești în mâna organelor conducătoare ale românilor, în ziua următoare a avut loc în casa lui Aurel Lazăr, ședința de luare a jurământului membrilor CNR Bihor și a ofițerilor gardiști pentru noua stăpânire românească, sub drapel românesc. În ziua următoare a sosit vestea de la Budapesta că se interzice a se mai da arme și bani românilor. În ședința mixtă din aceeași zi li s-a răspuns că nu mai sunt nici arme, nici fonduri. Aceasta a fost de fapt și ultima ședință mixtă a CNR Bihor și CNM Bihor, căci interesele lor deveneau antagonice. Neînțelegerile le sesizase Roman Ciorogariu cu 5 zile înainte. Între timp, observă același autor, ungurii își formau gărzii puternice în cazarmele din Oradea și prin sate, căci în urma eșecului tratativelor de la Arad din 14 noiembrie se dorea ca ungurii să fie bine înarmați, iar români chiar dezarmați în cazul unui conflict. Chiar și armele aduse de pe front de soldații români, nu au mai fost suficiente, fiind multe vândute evreilor care umblau să le cumpere²⁵.

Din acest moment se acutizează neînțelegerile dintre autoritățile române și maghiare comitatense, iar gărzile maghiare trec la abuzuri față de populația românească. Chiar din 12 noiembrie a fost semnalat în ședința comună cazul locotentului Halasz, director al firmei de prelucrare a lemnului din Botfei, care și-a organizat o gardă personal din 50–60 de soldați, spunând că acționează sub autoritatea gărzilor maghiare și intrând în Olcea și Ucuriș, unde fără să ia în considerare gărzile românești, au început să tragă în locuitorii români, ucigând 2 și pe alții rănindu-i. Dr. Sever Erdelyi cere autorităților maghiare să ancheteze cazul, Dr. Mihai Nagy, care avea și el cunoștință de o astfel de gardă înființată la întreprinderea de exploatare forestieră din Borod, solicită ca acele 8 arme să fie predate²⁶. Cazul din Olcea și Ucuriș a fost raportat de gardiști români de acolo²⁷. La sediul CNR soseau din zi în zi vești tot mai îngrijorătoare. Începând din 10 noiembrie o trupă maghiară sub conducerea sublocotenentului Koracsanyi Jenő a descins în satele Băița, Câmpani și Sigiștel, unde mulți au fost bătuți până la sânge iar alții împușcați. În Bălnaca, de asemenea, 10 gardiști unguri, „fără nici un motiv”, au schingiuit până la moarte un locuitor și au ucis încă patru²⁸. Câteva zile mai târziu locuitorii din Bulz înaintează CNR Bihor o plângere contra gardiștilor din Remeți și a Jandarmilor din Borodul Mare, pentru șantaj, împușcături, furturi și spargeri²⁹. Aceștia menționează că s-au adresat stegarului încredințat cu comanda gărzii naționale din Remeți, care a promis să ia măsuri, dar fără rezultat. Probabil că nu era încă bine organizată și nu putea face față unor astfel de provocări. Însă la sfârșitul adresei se specifică faptul că la 17 noiembrie garda națională din Bulz era deja organizată, susținea ordinea și a fost sprijinită și de către garda din Remeți. Desigur și ea organizată la această dată.

²⁴ Bihorul 1978, p. 181–182.

²⁵ Vezi Ciorogariu 1994, p. 57–60.

²⁶ Bihorul 1978, p. 187–188.

²⁷ Faur 2013, p. 58, 63.

²⁸ Faur 2018, p. 138–141.

²⁹ Faur, Grad 1983, p. 259–260.

Așadar, gărzile naționale românești se organizau, chiar dacă sunt înregistrate de acum acte de opoziție și de ostilitate din partea autorităților maghiare față de activitatea și organizarea acestora. În 15 noiembrie sublocotenentul Gavril Bejan, însărcinat cu organizarea gărzilor naționale din cercul preturii Marghita, raportează Consiliului Militar Român din Bihor că în 10 noiembrie a mers în cercul Marghitei și de atunci a format gardă la Sânlazăr din 15 gardiști, la Abrămuț și Făncica din 20, la Chișlaz din 24, la Dornișoara din 25, iar la Tria din 26. „Însă cu durere,-raportează sublocotenentul-am constatat, că administrația nu ne-a sprijinit, ci din contra au dat ordin să fim deținuți”. În același raport acesta semnalează purtarea abuzivă și brutală a jandarmeriei maghiare în aceste localități, împușcând chiar pe un român la Sânlazăr, care se silea să susțină ordinea. În consecință solicită CNR Bihor să intervină la autorități pentru a nu împiedica organizarea gărzilor naționale românești³⁰. Dar chiar el și tatăl său, Aurel Bejan, au căzut victime autorităților de ordine maghiare. În raportul din 18 noiembrie adresat CNR Bihor, relatează cum în noaptea dinspre 16 spre 17 noiembrie, aflându-se în casa părintească din Dornișoara, au dat buzna patru gardiști unguri beți, care făceau parte din garda de la Oradea, și fără nici un mandat i-au luat pe cei doi, lipsiți de apărare; pe tatăl său l-au bătut și apoi i-au dus la comandamentul din Derna, unde i-au închis într-o odaie a gardiștilor până dimineața, iar la ora 9 au fost prezentați comandantului gărzii maghiare. Cerându-i comandantului să-i arate mandatul de arestare, acesta a replicat că se află la jandarmeria din Mișca, unde au fost duși după-amiază legați unul de altul. Ajunși aici a cerut din nou mandatul de arestare și i s-a răspuns că l-au primit telefonic de la Consiliul maghiar din Oradea. Prin urmare, solicită intervenția imediată a CNR pentru a îndrepta acest abuz³¹. Aceștia erau încă în detenție, când la 19 noiembrie un gardist ungur din Derna s-a dus la gardistul român Gavril Gondor din aceeași localitate să-l însoțească la casa preotului Aurel Bejan din Dornișoara, pentru a-i cere preotesei 1000 de coroane să-i elibereze din închisoare pe soț și pe fiu, căci la porunca sa au fost aceștia arestați. Ajunși la casa preotului Bejan aici au găsit numai pe feciorul Iosif Bejan, care i-a dat 700 de coroane, dar pe drum a spus că mai are nevoie de încă 300 de coroane, pe care le va cere sergentului de la jandarmeria din Mișca. Ajunși aici, gardistul ungur le-a comunicat (feciorului și gardistului român) că cei doi deținuți au fost duși la Oradea, dar să fie pe pace că vor fi eliberați, apoi s-a îndepărtat fără să înapoieze banii. Iosif Bejan l-a denunțat la jandarmeria din Mișca și a fost prins, iar banii i-au fost returnați. Această întâmplare a fost raportată de gardist și de Iosif Bejan la CNR Bihor³².

În ședința CNR Bihor din 20 noiembrie este invitat comandantul gărzilor naționale române din Bihor (GNR-Bihor), Emil Herbai să dea raportul despre organizarea gărzilor românești. Acesta face propuneri și pentru organizarea în viitor a gărzilor și de asemenea solicită să fie trimis un membru din partea GNR Bihor la comandamentul suprem al GNR din Ardeal și Ungaria. Totodată, cere să se facă cercetări contra modului cum a procedat locotenentul Iosif Horvath, însărcinat cu organizarea gărzilor în cercul Sălar³³. În ziua următoare, comandantul gărzii naționale din secția Tinca, înaintează două rapoarte către comandamentul GNR Bihor. Într-unul dezmințe acuzațiile formulate de autoritățile maghiare și comandanții gărzilor maghiare, cum că în acea zonă ar umbla bande românești înarmate și ar cutreera satele și pădurile. În celălalt raportează cum s-au organizat gărzile comunale din această secție a GNR Bihor. În 7 noiembrie la Cociuba, în 8 la Cheșa, în 9 la Cărsău, Petid, Suplacu de Tinca, în 10 la Căpâlna, Rohani, Mociar, Râpa, în 11 la Girișul Negru, în 14 la Gurbediu și Căușd, în 15 în Batăr și Tăut, în 16 în Husasăul de Tinca, în 17 Fonău, Gepiș, Vășand, în 18 la Sititelec. Dar din lipsă de arme funcționale erau doar patru din cele 19, anume la Batăr, Giriș, Sititelec și Gurbediu³⁴.

Greutăți în formarea gărzilor au fost nu numai lipsa dotărilor, ci și a personalului, deoarece

³⁰ Bihorul 1978, p. 189.

³¹ Faur, Grad 1983, p. 261.

³² Faur 2013, p. 76-78.

³³ Bihorul 1978, p. 201.

³⁴ Bihorul 1978, p. 209.

autoritățile maghiare care nu mai recunoșteau pe cele românești au început să recruteze bărbați tineri pentru milițiile maghiare. La 18 noiembrie sosea deja pe adresa CNR Bihor o notă despre faptul că tânărul cadet aspirant Augustin Iacob din Vășad, deși a depus jurământ față de CNR bihor a fost deja silit să intre în miliția maghiară de la Debrețin³⁵. De asemenea, la 20 noiembrie CNR Bihor este înștiințat de către CNR Vașcău că jandarmeria maghiară de aici a mers în satele Sârbești, Vărzarii de Sus și Vărzarii de Jos forțând pe cei născuți după 1898 să se prezinte necondiționat pentru recrutare la Comandamentul militar maghiar din Oradea³⁶.

Cu toată opoziția din partea autorităților maghiare, dar și cu toate neajunsurile, gărzile naționale românești din Bihor s-au organizat până spre sfârșitul lunii noiembrie. Dintr-o statistică întocmită mai târziu rezultă că aproape în fiecare localitate românească ori unde românii erau într-un număr semnificativ, s-au înființat gărzi, numărul gardiștilor cifrându-se în jur de 1240. Firește, în localitățile mai importante din cuprinsul preturilor de plasă numărul acestora era mai mare. De pildă, în plasa Aleșd, Aștileu – 12, Peștere – 17, Chistag – 19; în plasa Beliu, în Beliu erau 18, dar la Ucuriș erau 43, între ei și plutonierul Adler Tziclar (evreu); în palsa Beiuș, la Finiș – 23, Roșia – 14 Budureasa – 12, iar la Beiuș 24; în plasa Centrală, la Cheresig – 22, Cordău – 18, Nojorid – 18, Alparea – 15, Oșorhei – 14; în plasa Marghita-Cheț – 12, Ciutelec – 17; în plasa Salonta, la Homorog – 37, Roit și Sânicolau câte 15; în plasa Tinca – la Girișul Negru – 21, Batăr și Căuașd câte 18, în plasa Vașcău, la Vașcău – 22, Călugări – 33, Lazuri de Beiuș – 20. Gărzile comunale erau formate în principal din țărani, la care se mai adăugau intelectualii satelor, însă în comunele urbane, precum Beiuș și Vașcău se alăturau și muncitori, meseriași, negustori³⁷. Se pare că în orașele cu populație majoritar maghiară nu s-au înființat gărzi românești. Un document ne arată că la salonta nu a luat ființă garda națională română, ci a funcționat doar ca centru de plasă al gărzii pentru localitățile Homorogul Român, Tulca, Ciumeghiu, Mădăras, Mărțișaz și Tămașda. Biroul acestui centru a funcționat în casa avocatului Moise Coșiu, care a organizat mai întâi consiliile naționale și apoi gărzile naționale din această plasă. Nemaiputând face față la două servicii duble; respectiv președinte al CNR Salonra și comandant al GNR Salonta, a cerut în ianuarie 1919 să fie delegat comandat al gărzilor din localitățile sus-numite locotenentul Ioan Bredău de la Divizia din Oradea. Pe 19 aprilie 1919 se artă în acest document ambii au fost arestați de către soldații unguri bolșevici³⁸.

O situație întocmită la începutul anului 1919 ne dezvăluie modul de organizare a gărzilor. Conducerea acestora era formată în felul următor: 1 maior, 10 căpitani, 34 locotenenți, 42 sublocotenenți, 26 stegari: Secția Aleșd era împărțită în 12 subsecții, care cuprindeau între 3 și 8 comune. Se specifică că în toată comuna exista cel puțin 6 membri, iar la Borodul Mare și Vad erau câte 10 membri. În ceea ce privește numărul armelor se precizează că erau numai câte 10 la Vad și Borod. Secția Beliu avea 7 subsecții, care cuprindeau între 2 și 6 comune. Duceau lipsă de 3 ofițeri, În fiecare comună exista cel puțin 6 gardiști, în Beliu 10, Ucuriș, 8. Arme aveau doar 15. La secția Beiuș erau raportate 7 subsecții, cu câte 2 comune, specificându-se că la Roșia, Târcaia și Finiș, încă nu erau organizate gărzi. În orașul beiuș Figurau 50 de gardiști și 25 arme; în toate localitățile figurau câte 6 gardiști: la Pocolo și Răbăgani, câte 6 gardiști și 4 arme; la fel la Uileac și Ursad, precum și la Buntești și Drăgănești, în schimb la Remetea și Căbești erau 6 arme, iar la Budureasa și curățele doar 3 arme. În plasa centrală figurau 2 secții, fiecare cu subsecții. La secția Cefa existau 7 subsecții, fiecare cu câte 2 sau 3 comune. Gardiști erau între 6 și 24 pe comună (ex. Ateaș – 24, Cheresig – 21). De asemenea, secția Ceica împărțită în 7 subsecții avea un total de 80 gardiști. Secția Sălard avea 8 subsecții, fiecare cuprindea 2 până la 4 comune, air gardiști erau între 4 și 15 în fiecare comună. Secția salonta nu avea subsecții, ci era formată din 6 comune. Bunăoară, la Ciumegiu existau 16 gardiști și 3 arme, la Homorog 8 gardiști cu 2 arme, Micherechi 8 gardiști cu 5 arme,

³⁵ Faur 2013, p. 73.

³⁶ Faur 2013, p. 82.

³⁷ A.N.-S.J.Bh.-F.P.J.Bh., dos. 43/1934, *passim*.

³⁸ A.N.-S.J.Bh.-F.P.J.Bh., dos. 43/1934, fila 169.

la mărădăras 12 gardiști cu 2 arme. Secția tinca era împărțită în 4 subsecții, cu câte 2 până la 4 comune. Mai era nevoie de 2 ofițeri, iar la Husasău și Mociar nu era încă înființată garda. Erau între 7 și 20 gardiști. Jumătate dintre gărzile comunale erau dotate cu puști, în general mai puține decât numărul gardiștilor, dar la gurbediu la 9 gardiști erau 8 puști și la Căuașd 8 gardiști și 8 puști. Secția Vascău era împărțită în 12 subsecții, care cuprindeau între 3 și 6 comune, având între 6 și 18 gardiști pe comună. Și aici se constată lipsa acută de arme³⁹.

De asemenea se poate observa din aceste date că numărul gardiștilor variază de la o perioadă la alta și că exista totuși o mobilitate și în rândul ofițerilor⁴⁰. Chemate să asigure ordinea, gărzile au avut o activitate diversă în această perioadă relativ tulbură. În primul rând, au pregătit deplasarea la Marea Adunare de la Alba Iulia, unde unii au fost delegați sau au fost trimiși să asigure ordinea, așa cum a fost locotenentul Alexandru Popescu din Lăzăreni⁴¹. GNR Aleșd l-a delegat de drept pe sublocotenentul Teodor Stanca, iar GNR Bihor pe sublocotenenti Ioan Buhaș din Ceica și Aurel Dejeu din Aușeu să participe la Actul Unirii⁴². După marele moment, gărzilor naționale le-a revenit sarcina propagării ideilor unirii, fie prin adunări populare, fie prin difuzarea publicațiilor și broșurilor care conțineau rezoluția unirii și comentariile aferente. Mai apoi au supravegheat alegerile primarilor, iar în localitățile unde au intrat în conflict cu jandarmeria maghiară, mai ales în părțile de sud ale Bihorului, majoritar românești, le-au alungat. La începutul lunii ianuarie GNM Bihor era informată că jandarmii unguri din plasele Beiuș, Beliu și Vascău se retrag. Un rol important l-au avut și la asigurarea securității transportului de alimente și produse. Deoarece Bihorul a rămas în afara liniei frontului românesc, deci sub autoritate maghiară, gărzile naționale au avut menirea, pe cât a fost posibil, să asigure libertate și bunurile concetățenilor români⁴³.

Pentru că incomodau autoritățile maghiare s-a hotărât lichidarea gărzilor românești din Bihor. Astfel, pe 24 ianuarie CNR Bihor primește ordinal Gărzi Naționale Maghiare din Ardeal care decreta desființarea gărzilor românești și sistarea diurnelor⁴⁴. La 29 ianuarie regimental 21 honvezi a trecut la dezarmarea gărzilor naționale din zona Vadu Crișului, iar la 1 februarie au urmat cele din Holod și Rogoz, la 16 februarie cele din Vascău, la 26 februarie cele din plasa Beiuș. În 8 martie a fost desființat și comandamentul GNR Oradea-Bihor⁴⁵, moment relatat de către Roman Ciorogariu, în calitate de martor ocular⁴⁶. La ora 10 dimineața din această zi soldații unguri au înconjurat sediul GNR Oradea, blocând toate intrările și ieșirile, iar un maior ungur a cerut comandantului Emil Herbai să predea toate armele. Pe urmă, patrulă secuiești răscolesc toate clădirile Episcopiei Greco-Catolice să afle arme, dar negăsind au confiscat automobilele cu care autoritățile române puteau ține legătura cu cei din afară. În memorial întocmit imediat după acest eveniment de către CNR Bihor cu privire la situația din acest comitat rămas sub guvernarea maghiară, se afirmă următoarele cu privire la desființarea gărzilor: „La ordinal guvernului republican, comenduirea trupelor maghiare ne-a dezarmat gardele, rând pe rând. O puteau face cu trenuri blindate, tunuri, mitraliere și mii de soldați. mai pe urmă ne-a desființat și comanda gardei noastre naționale din Oradea Mare. Astfel am rămas eștrăsdați furiei soldaților”. Așadar, lipsiți de orice protecție, românii bihoreni au trebuit să îndure timp de mai bine de o lună, până când a intrat armata română eliberatoare în Bihor, o serie de atrocități abominabile⁴⁷.

³⁹ A.N.-S.J.Bh. – C.N.R.Bh., dos. 29/1919, filele 1–49.

⁴⁰ Vezi spre comparație: Bihorul 1978, p. 317–319., 331–334, 339.

⁴¹ Arhivele Naționale-Serviciul județean Bihor, fond *Prefectura județului Bihor*, ds. 43/1934, fila 24.

⁴² Gheorghe Unc, Augustin Deac, *op.cit.*, p. 178–179.

⁴³ Barbu Ștefănescu, *op.cit.*, p. 801–804.

⁴⁴ 1918. *Bihorul în epopeea Unirii. Documente*, p. 388–389.

⁴⁵ Viorel Faur, *Momente...*, p. 304–306.

⁴⁶ Roman R. Ciorogariu, *op. cit.*, p. 122.

⁴⁷ Vezi detalii la Vasilescu 1994.

BIBLIOGRAFIE:

- A.N.-S.J.Bh. – F.P.J.Bh – Arhivele Naționale-Serviciul Județean Bihor, fond Prefectura județului Bihor.
 A.N.-S.J.Bh. – F.C.N.R.Bh. – Arhivele Naționale – Serviciul Județean Bihor, fond Consiliu Național Român Bihor.
- Bihorul 1978 – 1918. *Bihorul în epopeea Unirii. Documente*, coord. Ioan Chira, Oradea, 1978.
- Arimia 1968 – V. Arimia, *Gărzile Naționale în lupta pentru înfăptuirea unității de stat a României*, în „Revista Arhivelor”, anul XI, nr. 2, 1968.
- Ciorogariu 1994 – R. Ciorogariu, *Zile trăite, Partea a II-a. Revoluția*, Oradea, 1994.
- Desăvârșirea 1968 – *Desăvârșirea unificării statului național roman. Unirea Transilvaniei cu Vechea Românie*, sub redacția M. Constantinescu și Șt. Pascu, București, 1968.
- Faur 1992 – V. Faur, *Viața politică a românilor bihoreni (1949–1919)*, Oradea, 1992.
- Faur 2013 – V. Faur, *95 de ani de la Unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România la 1 decembrie 1918. Documente bihorene*, Oradea, 2013.
- Faur 2018 – V. Faur, *Momente ale luptei românilor din Bihor pentru drepturi și unitate națională (1849–1919)*, Cluj-Napoca, 2018.
- Faur, Grad 1983 – V. Faur, C. Grad, *Noi mărturii documentare despre contribuția românilor din Crișana la făurirea statului național unitar român, În Crisia*, XIII, 1983.
- Marinescu 2013 – C. Marinescu, *Evoluții hotărâtoare în mișcarea de eliberare și unitate națională a românilor din Transilvania. Pregătirea Marii Adunări Naționale*, în „Dacoromania”, nr. 67, 2013.
- Pascu 1983 – Șt. Pascu, *Făurirea statului național unitar român*, Vol. II, București, 1983.
- Unc, Deac 1979 – Gh. Unc, A. Deac, *1918-Gărzile Naționale Române din Transilvania*, București, 1979.
- Porțeanu 1975 – Al. Porțeanu, *Lupta revoluționară a maselor populare din Bihor pentru unirea Transilvaniei cu România*, în „Crisia”, V, 1975.
- Ștefănescu 1979 – B. Ștefănescu, *Gărzile naționale românești din Bihor în lupta pentru unirea Transilvaniei cu România*, în „Crisia”, tom IX., 1979.
- Vasilescu 1994 – Stelian Vasilescu, *Calvarul Bihorului (1918–1919)*, Oradea, 1994.